

**УКРАЇНСЬКІ ФАЛЕРИСТИЧНІ ПАМ'ЯТКИ:
ВИГОТОВЛЕНІ ДО 1939 р.
(із фонду Інституту досліджень бібліотечних мистецьких
ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки
України імені В. Стефаника)**

Роман Голій

*науковий співробітник відділу наукових досліджень спеціальних видів
документів Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів
ЛННБ України ім. В. Стефаника, канд. іст. наук*

*Зроблено опис 15 українських відзнак із фонду фалеристики Львів-
ської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, ви-
готовлених до 1939 р.*

Ключові слова: фалеристика, відзнаки, мистецькі фонди.

*The article deals with 15 Ukrainian awards (made before 1939) which
are collected in the Lviv National Scientific Library of Ukraine named after
V. Stefanyk.*

Keywords: phaleristics, awards, art funds.

*Описано 15 українських значков із фонда фалеристики Львовской
национальной научной библиотеки Украины имени В. Стефаника, из-
готовленных до 1939 г.*

Ключевые слова: фалеристика, значки, художественные фонды.

Пам'ятки вітчизняної фалеристики недостатньо висвітлені у мистецтвознавчій літературі, хоча чимало українських відзнак раритетні і потребують фахового опрацювання. Пропонована стаття продовжує низку публікацій, в яких розкривається фалеристична спадщина, збережена у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника. У попередніх публікаціях розглядалися пам'ятки переважно другої половини ХХ ст.: відзнаки української діаспори [2], фалеристика радянського періоду та 1990-х рр. [3]. Водночас, у бібліотечному фонді зберігаються пам'ятки більш раннього часу, які належать до української тематичної групи: медальйон ХІХ ст. та 14 відзнак першої половини ХХ ст.

Варто зазначити, що поняття «українська фалеристика» ми не трактуємо за територіальним критерієм, адже далеко не всі фалеристичні пам'ятки, виготовлені на території України, можна назвати українськими, з іншого боку — чимало українських відзнак було виконано за межами України. У цьому контексті варто також враховувати інформацію про замовників, авторів проектів та виконавців відзнак, хоча такі відомості не завжди вдається віднайти. Тому для виокремлення українських пам'яток ми обрали мовний і тематичний критерії, тобто розглядаємо відзнаки, які містять легенду українською мовою або присвячені українським діячам, українській історії.

Джерела надходження пам'яток до бібліотеки. У 1940-х рр. до щойно заснованої Львівської філії бібліотеки АН було передано частину фалеристичних колекцій, які вціліли від знищення і вивозу у роки Другої світової війни. Серед тих пам'яток, ймовірно, були й деякі українські, зокрема відзнаки товариства «Основа».

Упродовж 1957–1959 рр. до академічної бібліотеки надійшло п'ять українських відзнак, які подарував інженер О. Ю. Луцик. Прізвище цього дарувальника зазначене на картках, до яких прикріплювались три фалеристичні пам'ятки 1915–1917 рр. та два примірники відзнаки святкування 950-річчя прийняття християнства князем Володимиром Великим.

Пам'ятка з нагоди вшанування загиблих у Талергофі надійшла у 1968 р. від бібліотечного відділу комплектування (без зазначення дарувальника). Відзнаки із зображенням Т. Шевченка та І. Франка подаровані у 1973 р. (прізвище дарувальника точно відчитати неможливо: «дар [Цикова]»). Інших надходжень української фалеристики першої половини ХХ ст. у радянський період не зафіксовано.

Не збереглося відомостей й про надходження у 1990-х рр. Проте на початку ХХІ ст. бібліотеці було передано чималу фалеристичну колекцію відомого громадського діяча М. Коця, збірка якого містила, зокрема, три відзнаки української діаспори першої половини ХХ ст.

У 2015 р. в Інституті досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника виокремлено фонд фалеристики (сьогодні містить 1 030 відзнак) та розпочато опрацювання пам'яток з метою введення їх до мистецтвознавчого обігу. Це посприяло новим надходженням до мистецьких фондів. Зокрема, серед відзнак, які у 2016 р. подарував

працівник бібліотеки Ю. О. Романишин, — фалеристична пам'ятка української діаспори США 1930-х рр.

Загальний опис пам'яток. У бібліотечному фонді фалеристики на сьогодні зберігається 15 відзнак означеного періоду, які тематично стосуються України. Разом із дублетами і тиражними різновидами — 29 примірників.

Усі відзнаки, крім однієї (№ 3), — металеві, виготовлені методом штампування і карбування. П'ять відзнак — емальовані (№ 5, 6, 7, 8, 9). Зображення на відзнаці № 3 виготовлене на папері техніками шовкографії (портрет) і цинкографії (напис). Стан збереження усіх відзнак добрий.

За територією походження їх можна умовно класифікувати на три групи: виготовлені в Україні (чотири пам'ятки), виготовлені в інших європейських країнах (сім, зокрема п'ять — у Відні), відзнаки української діаспори США і Канади (чотири відзнаки).

За тематичними групами відзнаки також можна умовно класифікувати на групи: пам'ятки для вшанування українських діячів (№ 1-4), відзнаки громадських організацій (№ 5-8), відзнаки періоду Першої світової війни (№ 9-12), ювілейні відзнаки (№ 13, 14), меморіальна відзнака (№ 15).

Пропонуємо опис відзнак за такими рубриками: назва (якщо є); легенда (написи на відзнаці й у реєстрі мовою оригіналу), короткий опис зображення (зворотній бік описується, якщо там є напис чи зображення); країна, місце виготовлення; матеріал; датування; розмір у міліметрах (символ Ø означає діаметр); інвентарний номер у бібліотечному фонді фалеристики; примітки, додаткова інформація. Посилання на літературу подано у квадратних дужках *[курсивом]*. У квадратних дужках *[без курсиву]* — гіпотетична інформація.

Відзнаки для вшанування українських діячів

№ 1. Медальйон до 400-ліття відходу із земного життя св. Івана з Дуклі. Пам'ятка круглої форми. На аверсі зображено св. Івана з Дуклі у молитві перед Богородицею з Дитям. На звороті напис посередині: BŁOGOSŁAWIONEGO JANA Z DUKLI PATRONA KRÓLESTWA POLSKIEGO I OBROŃCY MIASTA LWOWA. Напис по колу: PAMIĄTKA CZTERECISETNÉJ ROCZNICY ŚMIERCY / 1484–1884.

Товариство українських студентів діяло при Львівській політехніці від 1897 р. У другому десятилітті ХХ ст. організація призупинила активну діяльність, але у 1921–1925 рр. неофіційно існувала у Львові при Українському (таємному) університеті й пізніше при Українській (таємній) високій політехнічній школі. Від 1926 р. Товариство знову відновило легальний статус при Львівській політехніці й через два роки налічувало 300 членів [4, с. 21; 6]. За прикладом львівської «Основи», 1922 р. було також засноване українське студентське товариство у Данцигу при Високій технічній школі, яке діяло до 1945 р. [9, с. 24, 25].

Дослідник української студентської фалеристики С. Пахолко зазначає, що «ці відзнаки надзвичайно рідко зустрічаються, бо й самі корпорації були малочисленими» [9, с. 27]. Відзнака Товариства «Основа» 1923 р. донедавна вважалася унікальною, адже було відомо не більше трьох її примірників [4, с. 11, 21]. Проте у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника під час інвентаризації фонду фалеристики виявлено ще 13 таких відзнак. З огляду на це, можна стверджувати, що згадана відзнака не є унікальною (відомо понад три дублети), хоча майже всі її примірники зберігаються у національній бібліотеці. Отож ці примірники є цінною окрасою всієї української фалеристичної спадщини.

Бібліотечні примірники мають певну варіативність у розмірах: довжина 11-12 мм, ширина 9-10 мм. Наприклад, відзнака з інвентарним номером ФЛР 580 має розмір 12 × 9 мм; ФЛР 581 — 11,5 × 9,5; ФЛР 582 — 11,5 × 10 тощо. Така варіативність може свідчити, що відзнаки деформувались через часте використання.

У монограмі «О Л», ймовірно, вписано назву Товариства: «Основа. Львів». Відома також емблема Товариства, в центрі якої розміщено одну літеру «О» [6, с. 1894]. Це свідчить про існування кількох варіантів емблеми організації. Ймовірно, монограма «О Л» з'явилась після 1922 р., коли українські студентські товариства виникли в навчальних закладах поза межами Львова.

№ 7. Відзнака члена Українського народного союзу. Пам'ятка округлої форми з силуетами перехрещених прапорів і з'єднаних стрічок. Посередині зображено дві руки в потиску, над ними — український і американський прапори, внизу — стрічка з написом: U.N.A. [Ukrainian national association] У.Н.С. [Український

Автором проекту фалеристичної пам'ятки, ймовірно, був варшавський гравер Є. Піхль [4, с. 90]. Учасні у відкритті скульптурної композиції на Личаківському кладовищі українські організації не брали, хоч згадка про талергофський табір — це передовсім згадка про репресованих і загиблих, більшість з яких — українці. Редакція газети «Діло» слушно зауважувала тоді: «Нема “рускаво” Талергофу — як засобу агітації, є Талергоф — болюча історична рана українського народу. Цю правду мусять москвофіли хоч-не-хоч прийняти до відома» [1].

1. Глум з Талергофу. «Русское» свято відслонення пам'ятника і зїзд «Талергофцев» у Львові // Діло. — 1933. — 17 лип. (чис. 184). — С. 3.
2. *Голій Р.* Українська діаспора у фалеристичних пам'ятках (із фондів Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника) / *Роман Голій* // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2015. — Вип. 7 (23). — С. 702-729.
3. *Голій Р.* Фалеристичні пам'ятки другої половини ХХ ст. (із фондів Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника) / *Роман Голій* // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2016. — Вип. 8 (24). — С. 369-377.
4. *Круковський О.* Українська фалеристика (Із фондів Львівського історичного музею) / *Орест Круковський, Степан Пахолко.* — Львів : Ап'рїорі, 2011. — 120 с.
5. [Оголошення] // Діло. — 1927. — 22 жовт. (чис. 236). — С. 2.
6. «Основа» // Енциклопедія Українознавства : слов. частина : [в 11 т.] / голов. ред. *В. Кубійович.* — Перевид. в Україні. — Львів, 1996. — Т. 5. — С. 1894-1895.
7. Пам'яткова книжка з нагоди здвигнення і відкриття пам'ятника Тараса Шевченка на Союзівці, Оселі Українського Народного Союзу. Кергонксон, Н. Й. В неділю 16 червня 1957 / Український Народний Союз. — Джерзі Сіті, Нью Джерзі : 81-83 Гренд Стріт. — 93 с.
8. *Пахолко С.* Іван Якович Франко у фалеристичних пам'ятках початку ХХ століття / *Степан Пахолко, Петро Сояк* // Нумізматика і фалеристика. — 2017. — № 3. — С. 40, 3 с. обкл. [закінчення].

9. *Пахолко С.* Історія, закарбована в металі : Українська фалеристична спадщина (XIX — перша половина XX ст.) / *Степан Пахолко, Михайло Дмитрів.* — Львів : Край, 2011. — 176 с., 48 с. кольор. іл.
10. Перед т. зв. «зїздом талергофців». Хто на тому зїзді спече найбільшу печеню // *Діло.* — 1933. — 27 жовт. (чис. 283). — С. 2.
11. *Перелигіна О.* «Залізний Лицар» / *Ольга Перелигіна* // *Енциклопедія Львова.* — Львів : Літопис, 2008. — Т. 2. — С. 369.
12. Пропам'ятна книга видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу / зредагував *д-р Лука Мишуга.* — Джерзі Сіті, Нью Джерзі : накладом Українського Народного Союзу, 1936. — 752 с.
13. *Савицький І.* Архітектор Григорій Пежанський та розвиток фізичної культури в Галичині наприкінці XIX — на початку XX століття / *Ігор Савицький, Олександр Нога.* — Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2016. — 196 с.
14. *Семотюк Я.* Українські військові відзнаки : ордени, хрести, медалі та нашивки : [каталог] / *Ярослав Семотюк.* — Торонто : НТШ в Канаді, 1991. — II, 50 с. (Сер.: Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді ; т. XXXIV).
15. *Середа О. В.* Москвафільство / *О. В. Середа* // *Енциклопедія історії України.* — Київ : Наук. думка, 2010. — Т. 7 : Мл-О. — С. 83-87.
16. *Серцелевич Р.* Пам'ятний жетон до 950-річчя хрещення Русі / *Руслан Серцелевич* // *Знак.* — 2014. — Січ. (№ 62). — С. 6-7.
17. *Сов'як П.* Маловідома франківська реліквія / *Петро Сов'як* // *Дрогобиччина — земля Івана Франка.* — Дрогобич : Відродження, 1997. — Т. 4. — С. 238-240.
18. Талергоф // *Енциклопедія Українознавства : [в 11 т.] / голов. ред. Володимир Кубійович.* — Перевид. в Україні. — Львів, 2000. — Т. 8. — С. 3125.
19. Український Братський Союз // *Енциклопедія Українознавства : [в 11 т.] / голов. ред. Володимир Кубійович.* — Перевид. в Україні. — Львів, 2000. — Т. 9. — С. 3417-3418.
20. Medale religijne odnoszące się do kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnej Polski w zbiorze Dra med. T. Rewolińskiego : [в 2 ч.] / opisał i podał do druku właściciel zbioru [T. Rewoliński]. — Kraków : Druk Wł. L. Anczyca i Spółki, 1887. — Cz. II. — IV, 88, IV, II, I s., XXX tabl.
21. Ukrainian Fraternal Association // *Encyclopedia of Ukraine : [в 5 т.] / edited by Danylo Husar Struk.* — Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto press incorporated, 1993. — Vol. V : St-Z. — P. 381-382.